

La noblesa valenciana i el duc de Montalto (1652-1655): protocol i protesta a les acaballes de la Revolta Catalana

*The Valencian nobility and the duke of Montalto (1652-1655): protocol and complain at the end of the Catalan Revolt**

per Miquel Fuertes Broseta

Università degli Studi di Cagliari - Universitat de València

RESUM:

Aquest treball analitza alguns enfrontaments entre diferents personatges de la noblesa valenciana i el duc de Montalto, virrei de València des de 1652. Els conflictes exposats ens mostren l'existència d'una societat complexa en la qual diferents factors, com la conducta facciosa de la noblesa, la importància del protocol i un malestar subjacent per l'avanç de l'autoritarisme monàrquic, creen una situació ideal per al sorgiment de conflictes. I com, en un context nou, com el de la fi de la guerra catalana, el tarannà de Montalto va propiciar l'inici de la protesta del regne de mitjans del segle XVII.

PARAULES CLAU:

Duc de Montalto, reacció foral, regne de València, noblesa, estaments.

ABSTRACT:

This work analyzes a few confrontations between some characters of the Valencian nobility and the duke of Montalto, viceroy of Valencia since 1652. That conflicts show us the existence of a complex society where different factors, like the factional behavior of the nobility, the relevancy of protocol and the discomfort with the increasing monarchy authoritarianism, made the ideal situation for originate conflicts. And how in a new context, like the end of the catalonian war, the character of Montalto propitiates the starting of the kingdom's complaint in the middle of the seventeenth century.

KEY WORDS:

Duke of Montalto, foral reaction, Kingdom of Valencia, nobility, Estates.

En el moment que el duc de Montalto arribà a València¹ per a fer-se càrrec de la lloctinència el context polític estava canviant, atès que la guerra en Catalunya ja

Data de recepció: octubre 2016. Versió definitiva: desembre 2017.

* Aquest treball s'emmarca dins del projecte d'investigació *Privilegio, trabajo y conflictividad. La sociedad moderna de los territorios hispánicos del Mediterráneo occidental entre el cambio y las resistencias* PGC2018-094150-B-C21 finançat pel Ministerio de Ciencia, Innovación y Universidades. Així mateix s'ha realitzat gràcies a una beca predoctoral de l'Ateneo de la Universitat degli Studi di Cagliari (UniCa) per al XXXIII cicle de doctorat.

1. Encara que havia rebut el nomenament de virrei després del període en què el comte d'Oropesa havia ostentat la lloctinència (1645-1650) no va arribar al regne fins al 17 d'agost de 1652.

no suposava el mateix perill que en els anys anteriors. La pressió en les fronteres del regne s'havia reduït, i les oligarquies que havien acceptat unir-se a la Corona per a fer front a l'enemic comú ara es replantejaven la situació, ja que el perill del contagi de la revolta havia minvat. Diversos historiadors, com James Casey, Lluís Guia o Xavier Gil, han exposat la idea que els estaments en aquell context van prioritzar la col·laboració i la fidelitat a la Corona, la qual cosa va condicionar la seua activitat en defensa de l'observança de les lleis, un fet que va ser aprofitat pels ministres reials per a intentar modificar la dinàmica de la relació entre el monarca i els seus vassalls obviant i fins i tot transgredint en diverses ocasions allò que estava disposat en els furs.² Ara bé, una vegada rendida la ciutat de Barcelona, i allunyat el perill de les fronteres del regne des de les institucions regnícoles s'inicià un procés de protesta. La denúncia, doncs, havia quedat posposada per tal de mantenir la cordialitat en les relacions amb la Corona en el context de la guerra.

En aquest treball s'exposen alguns episodis representatius de la complicada relació de la noblesa valenciana amb el duc de Montalto.³ Aquests esdeveniments mostren que la forta personalitat d'aquest personatge va ser un factor determinant perquè des del mateix moment que va accedir al virregnat se succeïssin una sèrie d'enfrontaments amb les oligarquies regnícoles,⁴ molts dels quals provocats per te-

Aquest fet va provocar que la interinitat de l'arquebisbe Pedro d'Urbina durés més de dos anys. L. GUIA, «Los Estamentos valencianos y el duque de Montalto: los inicios de la reacción foral», *Estudis. Revista de Historia Moderna* 4, 1975, 129-145.

2. A aquesta qüestió James Casey va dedicar el capítol anomenat «El Regne lleial» en el seu llibre *El Regne de València al segle XVII*, en què exposa algunes de les causes per les quals, en la seua opinió, València no va seguir el camí de la revolta (J. CASEY, *El regne de València al segle XVII*, Barcelona, ed. Curial, 1981, 255-281). La idea que les elits van prioritzar la col·laboració amb la monarquia per por que l'extensió de la revolta pogués trastocar els seus privilegis ja va ser exposada per Lluís Guia fa alguns anys (L. GUIA, *Cortes del reinado de Felipe IV*, vol. II, *Cortes valencianas de 1645*, València, Publicació del Departament d'Història Moderna U. de València, 1984, 28-29). Encara que més recentment també ha estat motiu de reflexió per a altres autors com Xavier Gil (X. GIL, «Conservación y defensa como factores de estabilidad en tiempos de crisis: Aragón y Valencia en la década de 1640», dins *1640: la Monarquía Hispánica en crisis*, Madrid, Ed. Crítica, 1991, 44-101). També Ernest Belenguier va qualificar Aragó i València com a «oasis polítics», ja que no van caminar per la senda revolucionària (E. BELENGUER, *El Imperio Hispánico, 1479-1665*, Barcelona, Ed. Grijalbo, 1995, 437).

3. Els conflictes que s'exposen van transcórrer durant el primer trienni de Montalto com a virrei (1652-1655), òbviament n'hi va haver d'altres durant aquest període i d'altres amb posterioritat, però en tot cas considerem que els casos exposats constitueixen una mostra representativa. Certament, els episodis referits van tindre molta repercussió: alguns d'ells, bona part dels quals van ser arreplegats durant l'ambaixada del senyor de Gilet (1655-1656), acabaren sent exposats al rei per a denunciar l'autoritarisme de Montalto. Vegeu M. FUERTES, «L'ambaixada del senyor de Gilet (1655-1656). La relació de la monarquia i el Regne València a mitjans del segle XVII», *Estudis. Revista de Historia Moderna* 42, 2016, 233-248.

4. Luigi Guglielmo de Moncada, duc de Montalto, va ser virrei de València entre 1652 i 1658, càrrec al qual va accedir després d'haver estat virrei primer de Sicília i després de Sardenya. Montalto venia de la branca siciliana del llinatge dels Moncada i també tenia lligams familiars amb les principals cases castellanes, un fet que segurament va condicionar la seua imatge de la

mes protocol·laris que no eren més que el reflex d'una realitat política. En aquest context, les oligarquies tractaven de reaccionar davant d'una Corona i uns ministres reials que encaminaven cada vegada més la seua acció cap a un major autoritarisme.

A mitjans del segle XVII, la noblesa valenciana, lluny de ser un únic bloc, es mostrava dividida. Tradicionalment, s'ha simplificat la situació en dos blocs oposats: per una banda, aquells que optaven per aprofitar els beneficis que podia reportar el fet de donar suport a la Corona i, per l'altra, aquells que continuaven exercint el seu paper al front de la societat i com a principals defensors de l'observança dels furs.⁵ Però, com assenyalava Lluís Guia, aquesta divisió, entre uns nobles fidels a la monarquia i d'altres de defensors del foralisme, encara que útil conceptualment, no mostra la complexitat de la situació i la forta divisió interna que existia dins de les oligarquies.⁶ En aquest sentit, es pronuncia també Jorge Catalá assenyalant l'existència d'un procés de reforçament de l'autoritat monàrquica mitjan-

noblesa valenciana, als membres de la qual veia com a inferiors. Sobre l'origen de Montalto i els seus lligams familiars es pot consultar R. PILO, *Luigi Guglielmo Moncada e il governo della Sicilia (1635-1639)*, Caltanissetta-Roma, Salvatore Sciascia editore, 2009, 17-87. Rafaella Pilo també ha analitzat la vida posterior del personatge (R. PILO, «El blanco, el rojo y... el gris: nota biográfico-política sobre el duque de Montalto-cardenal Moncada (1614-1672)», *Libros de la corte.es* extra 1, 2014, 214-227). Com a fruit de la seua acció mentre va viure a la cort, Montalto va aconseguir un seient al Consell d'Estat, va ser anomenat cardenal i va tindre un paper rellevant en la conjura per a expulsar del govern J. Everardo Nithard, confessor de la reina regent Mariana d'Àustria. Fins i tot després de la sortida de Nithard, el llavors cardenal Moncada es va postular com un dels principals candidats per a substituir-lo com a privat (R. PILO, «La correspondència del cardenal Moncada y la conjura contra Nithard (1666-1668)», dins J. MARTÍNEZ i R. GONZÁLEZ (coord.), *La dinastía de los Austria. Las relaciones entre la Monarquía Católica y el Imperio*, Madrid, Ed. Polifemo, 2011, 1075-1088; i també R. PILO, *Juan Everardo Nithard y sus «Causas no causas». Razones y pretextos para el fin de un valimiento*, Madrid, Silex ediciones, 2010). Tot açò ens parla d'un personatge amb una gran habilitat política i una forta ambició, la qual cosa també el va portar nombrosos maldecaps, alguns dels quals els exposarem al llarg del text, però d'altres, com ara l'enemistat que tenia amb el vicescancer del consell d'Aragó Crespí de Valldaura, encara estan per estudiar. Sobre la seua gestió com a virrei es pot consultar en algun d'aquests articles: GUIA, «Los Estamentos...»; L. GUIA, «A la cerca de l'horitzó: la noblesa valenciana i l'ambaixada del senyor de Borriol de 1654», *Saitabi* 51-52, 2001-2002, 315-335.

Alguns dels enfrontaments amb l'oligarquia regnicola han estat ja estudiats per Lluís Guia, qui va exposar l'enfrontament entre aquest virrei i els estaments valencians provocat per la petició de serveis extraordinaris per a la guerra de Catalunya. Aquest conflicte va acabar en un punt mort, ja que, finalment es va decidir fer les peticions a les viles i ciutats, esquivant així els estaments (GUIA, «Los Estamentos...»). Precisament com a conseqüència d'aquest enfrontament, Montalto va punir diversos membres de l'estament militar, la qual cosa va produir la protesta mitjançant una ambaixada a la cort del senyor de Borriol (L. GUIA, «A la cerca de l'horitzó...»).

5. Alguns dels que podríem assenyalat com a opositors de Montalto o com a defensors dels furs són personatges com el comte del Real, don Lluís Mercader, Vicent Ferrer, Cristòfol Çanogüera, Antoni Cardona, els senyors de Gilet o el baró de Borriol, molts dels quals, com exposarem més avant, foren punits per Montalto, però en vista dels fets que després succeïren, aquests càstigs no van frenar la reacció foral. D'altra banda, com a principal home del virrei a l'estament militar, podem assenyalat don Gerardo de Cervelló, comte de Cervelló. GUIA, «Los Estamentos...», 133-134.

6. GUIA, «A la cerca de l'horitzó...», 315-317.

çcant un seguit d'intents de «pacificar la noblesa», però no tots els nobles estaven disposats a renunciar als seus antics privilegis –entre els quals hi havia la guerra privada– i, per tant, alguns nobles es van erigir en defensors dels organismes representatius del regne.⁷ Així, davant d'aquest intent de monopolitzar l'ús de la violència per part de la Corona trobem dues actituds diferenciades: aquells que callaren i aprofitaren l'ocasió per a mostrar-se com a fidels servidors de sa majestat, i aquells altres que reaccionaren i s'erigiren com els principals defensors dels furs.

Una divisió que resultava potenciada i provocada en gran mesura pel món dels bàndols i de les parcialitats,⁸ que influïen en tots els àmbits de la societat i plantejaven seriosos problemes als virreis a l'hora de mantenir l'ordre públic. Com va dir Casey, es passava amb extraordinària rapidesa d'un conflicte personal al desordre general.⁹ La monarquia i els seus delegats intentaren fer front a aquesta situació, normalment mitjançant una política repressiva, encara que en altres ocasions es van valer de negociacions.¹⁰ Amb tot, a vegades la Corona va aprofitar les lluites de bàndols per al seu benefici, atès que, donant suport a aquelles faccions més favorables als seus interessos, aconseguïen disminuir la influència d'aquells que podien

7. J. CATALÁ, «Valencia nobiliaria y orden público en Valencia durante el reinado de Felipe III», *Estudis. Revista de Historia Moderna* 20, 1994, 107-108. En aquest article s'exposen diversos successos violents i conflictes entre diferents personatges de la noblesa valenciana que mostren que aquest procés de pacificació va tindre un èxit escàs. Una investigació que va continuar amb un altre article que demostra que aquest procés de monopolització de la violència no va restar conclòs almenys fins al regnat de Felip V, atès que sota el regnat de Carles II encara es donen nombrosos casos de violència nobiliària. J. CATALÁ, «Consideraciones sobre el proceso de pacificación de la nobleza valenciana», *Studia Historica. Historia Moderna* 14, 1996, 155-172.

8. Usem els termes *bàndol*, *lluïta de facció* o *parcialitat*, en comptes de *bandolerisme*, ja que és una de les diferències terminològiques que es van fent des de fa uns anys i la considerem útil per tal de separar dos fenòmens distints. Així, doncs, seguim els plantejaments d'Emilia Salvador en el sentit que s'ha de restringir el terme *bandolerisme* per a les quadrilles i utilitzar altres termes com *parcialitats* o *bandositats* per a la lluita o guerra entre faccions per qüestions de venjança i honor. De manera que ens trobaríem davant de dos fenòmens de diferent naturalesa: el del bandolerisme, eminentment rural i compost per individus de classe baixa, i el de les parcialitats, principalment urbà compost per les elits –que farien la funció de caps de facció– i les seues clienteleles. E. SALVADOR, «Bandos y fórmulas de solidaridad. La instrumentalización de las rivalidades de los poderosos por la Corona», dins *Actes XVII Congrès d'Història de la Corona d'Aragó. El món urbà a la Corona d'Aragó del 1137 als decrets de Nova Planta*, Barcelona, Universitat de Barcelona, 2003, 19-34.

9. J. CASEY, «Bandos y bandidos en la Valencia moderna», dins *Homenatge al doctor Sebastià García Martínez*, València, 1988, vol. 1, 410-411.

10. Sobre les mesures per a reprimir el bandolerisme i les parcialitats (com hem dit els dos termes no es diferenciaven terminològicament fins fa uns anys), Sebastià García Martínez assenyala dos tipus de mesures: les jurídiques, enquadrades dins del marc legislatiu, però poc eficaces, i les que estaven fora de la via judicial, com els ajustos amb les quadrilles de bandolers o la potestat econòmica, és a dir, actuar contra els caps de facció sense que precedís cap tipus de sentència judicial. S. GARCIA, *Els fonaments del País Valencià modern*, Lavínia, Barcelona 1968, 54-66; i també S. GARCIA, *Valencia bajo Carlos II. Bandolerismo, reivindicaciones agrarias y servicios a la monarquía*, Villena, Ayuntamiento de Villena, 1991, 34-38.

plantejar problemes als interessos de la monarquia.¹¹ Així, doncs, veiem una forta contradicció en un fenomen que, per una banda, s'intentava eliminar mitjançant fortes mesures repressives i, per l'altra, era potenciat per a dividir les oligarquies regnícules i evitar que es pogués plantejar una oposició forta a les decisions que arribaven des de la cort.

A tot açò, s'hi va sumar la forta personalitat d'un virrei que buscava el sotmetiment de la noblesa a l'autoritat de l'*alter nos*, la qual cosa va provocar l'inici d'una sèrie de conflictes amb distintes personalitats. Certament, era d'esperar que es produís un xoc amb una noblesa acostumada a fer i desfer, que estenia la seua influència en tota la societat fent ús amb freqüència de pràctiques que Casey va qualificar com a mafioses,¹² sobretot tenint en compte, com de present tenia el duc de Montalto la intenció d'afermar l'autoritat i dignitat del càrrec que ostentava. Ací recollim un seguit d'episodis en els quals es pot observar com es va produir aquest enfrontament entre un virrei que tractava de reforçar l'autoritat de la Corona i del seu càrrec i un sector de la noblesa que no estava disposat a renunciar ni a la seua posició preeminent dins del regne ni al seu mode de vida.

El primer episodi va tenir lloc al cap de poc temps de l'arribada de Montalto a València. El dia 4 de novembre de 1652 es produïen unes importants festes per celebrar la conquesta de Barcelona per l'exèrcit de Joan Josep d'Àustria. Segons el virrei, durant una processó en la qual marxaven les principals personalitats de la ciutat,¹³ la marquesa de Quirra,¹⁴ amb el seu cotxe de quatre mules i el seu seguici, va trencar la guarda que acompanyava l'*alter nos*, produint-se un altercat que va acabar fins i tot amb persones ferides, ja que, presumptament, un dels esclaus de

11. Un exemple d'aquest tipus d'actuació es pot observar durant la persecució general de 1648 quan el virrei Oropesa va aprofitar els enfrontaments entre faccions per a obtenir el suport d'un sector estamental, la qual cosa li va permetre actuar contra personatges potencialment perillosos dins del món de les parcialitats. El cas més rellevant va ser la decapitació de Tomàs Anglesola, acusat de cridar a la revolta. L. GUIA, «Dissidència política i repressió social al País Valencià a mitjan segle XVII», *Saitabi* 34, 1984, 105-124.

12. CASEY, *El regne de València...*, 246.

13. Anaven en processó «la virreina en el coche y el duque a caballo en medio del jurado en cabo y del más antiguo, siguiendo después el Gobernador de Valencia con los otros dos, y el Bayle General con los últimos acompañando el coche y asistidos de toda la guarda, capitán a caballo delante los soldados en hilera y el alférez y demás oficiales en el puesto que les tocava». Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), Consell d'Aragó, lligall 588, 39/20; amb una còpia a: Arxiu del Regne de València (ARV), Reial Cancelleria, 592, f. 157r-159r.

14. Joaquim Carrós i Centelles i Beatriu Saavedra, marquesos de Quirra, eren uns dels més importants nobles de l'illa de Sardenya, però, en la seua condició de marquesos de Nules, també tenien forts vincles amb la noblesa valenciana (com ara amb els comtes de Bunyol i el de Real). Certament, passaven la vida viatjant entre les seues terres valencianes i sardes, portant amb ells gran part dels enfrontaments personals que tenien amb altres nobles que estenien, també, la seua influència a ambdues bandes de la Mediterrània. Així es pot veure en l'enfrontament que van tenir amb el marquès de Villazor, que els va fer enemistar-se amb Basilio de Castellví, governador de València i cunyat d'aquell. V. SANZ, *Entre Sardenya i València. La casa de Quirra i Nules a cavall dels segles XVI i XVII*, treball final de màster, València, 2013, 189-193.

la marquesa va apunyalar un dels soldats.¹⁵ El duc de Montalto defenia que l'incident no havia estat un acte fortuït, ja que la marquesa havia estat vista parada davant de la casa del duc de Villahermosa ordenant al seu seguici que es col·loqués davant del carruatge virregnal i, acte seguit, els ordenà que carregaren contra la guarda. A més, segons relatava el virrei, la població estava expectant, ja que, la marquesa, amb anterioritat, en un enfrontament amb l'esposa del virrei,¹⁶ havia verbalitzat que no anava a deixar passar el cotxe de ningú perquè no hi havia normativa que així ho indicara. Per la seua banda, la versió de la marquesa de Quirra, que més tard seria assumida pels estaments (tant en l'ambaixada del senyor de Borriol com en la del baró de Gilet), no podia ser més diferent ja que afirmava que la guarda del virrei l'havia deixada passar després que ho demanés «cortésment» sense que es produís cap succés violent.¹⁷

En tot cas, aquest acte va ser interpretat per Montalto com un ultratge tant a la seua persona i la seua família com a la seua dignitat com a virrei. Així, va decidir «no dexar consentido un desorden tan escandaloso, y porque no sirviesse de exemplar para mayores inconvenientes» i, en no poder castigar la marquesa, va decidir capturar els criats, dels quals només va poder retenir el cotxer i l'esclau que va apunyalar el soldat, els quals van ser empresonats. Una vegada a la presó, van ser castigats de diferent manera: a l'esclau «mandó el virrey dar un castigo de palos en la cárcel», mentre que el cotxer va ser rapat,¹⁸ cosa que podria ser un indicatiu que s'havia planejat enviar-lo a galeres.

El càstig dels dos criats va provocar un seguit de juntes dels marquesos de Quirra amb els seus parents i amics.¹⁹ Els noms de la major part dels assistents a aquestes juntes coincideixen amb els noms d'aquells que s'estaven oposant al virrei i es negaven a oferir el servei demanat per a la guerra. En aquestes reunions, segons una

15. Segons la documentació, mentre el carruatge tractava de travessar la guarda, la marquesa cridava: «¡Qué desvergüenza es esta de estos picaros, passa cochero que tan buena soy como qualquiera!». ACA, Consell d'Aragó, lligall 588, 39/20; amb una còpia a: ARV, Reial Cancelleria, 592, f. 157r-159r.

16. Vicente Sanz indica que aquest enfrontament venia ja del període en què Montalto era virrei de Sardenya (1644-1649), on havien tingut diversos enfrontaments i disputes. A aquests enfrontaments se sumava un assumpte judicial: la primera esposa del marquès de Quirra era germana de la duquesa de Montalto, i el marquès encara no havia restituit la dot a la família de la seua difunta esposa. En tot cas, l'incident amb la virreina es va produir el mes d'octubre de 1652 quan la marquesa de Quirra es va negar a cedir-li el pas i va obligar a aturar-se el carruatge de la duquesa de Montalto. SANZ, *Entre Sardenya i València...*, 194-195.

17. ACA, Consell d'Aragó, lligall 588, 39/25.

18. ACA, Consell d'Aragó, lligall 588, 39/20; amb una còpia a: ARV, Reial Cancelleria, 592, f. 157r-159r.

19. En aquestes juntes van participar, entre d'altres, alguns dels personatges amb els quals Montalto s'enfrontaria amb posterioritat, com són el comte del Real, el comte de Carlet o don Joan Bellví; a més d'altres com el comte de Bunyol, i el seu fill don Gaspar Mercader, don Lluís Mercader, don Jerónimo Pasqual o el comte de Carlet, noms tots ells coincidents amb els personatges que s'estaven oposant als serveis extraordinaris. ACA, Consell d'Aragó, lligall 588, 39/20; amb una còpia a: ARV, Reial Cancelleria, 592, f. 157r-159r.

relació del cas enviada a Felip IV, es dedicaven a difondre «en el bulgo supposiciones falsas para que conçiva que la administración de justizia no naze de los delitos que se cometen, sino del jenio del virrey». ²⁰ Aquests personatges, moguts per la notícia del càstig als criats, arribaren a proposar mesures contundents com, per exemple, que matessin tants criats del virrei com es poguessin trobar, o que el marquès desafiés el virrei a un duel, cosa que va ser qualificada per Montalto com a «fomentos que les hazían para que sucediesse un gran desorden». Finalment, però, aquesta opció va ser descartada i es va optar per una declaració de contrafur, qüestió que havia estat descartada en un primer moment, però que finalment va produir-se, ja que tant l'ambaixada del senyor de Borriol com la del baró de Gilet la feren seva. ²¹

Com ja ens va alertar James Casey, aquest cas podríem adoptar-lo com un exemple de l'existència d'un clima de violència, que permetia el fàcil pas de la venjança personal al desordre general i la lluita de bàndols. ²² El fet és clar en aquest incident, ja que d'un assumpte puntual provocat pel rancor i l'enfrontament entre el virrei i els marquesos de Quirra es passà a la formació d'una facció antivirregnal, ²³ que en opinió de Montalto amenaçava la pau del regne. Així, després d'un episodi molt concret, podríem dir que anecdòtic, es posaren en marxa tota una sèrie de vincles familiars i de solidaritat que creaven una situació de violència i enfrontament. Un transfons violent al qual se sumà el tarannà del virrei, que tenia molt present la dignitat del càrrec que ostentava i intentava, sempre que era possible, remarcar la seua superioritat respecte a la noblesa regnícola.

Finalment, per a evitar agreujar la situació, el virrei va decidir alliberar els criats de la marquesa després de més d'un mes d'empresonament, la qual cosa va ser aprovada per Felip IV, qui en la seua carta de 8 de gener de 1653 considerava que la marquesa s'havia excedit. A més, ordenava tant als marquesos com al lloctinent que es tractessin amb cortesia i atenció mútua. ²⁴ Anys després, quan el cas fou protestat durant l'ambaixada del senyor de Gilet, ²⁵ podem veure un canvi substan-

20. ACA, Consell d'Aragó, lligall 583, 20; ACA, Consell d'Aragó, lligall 588, 39/20, hi ha còpia a: ARV, Reial Cancelleria, 592, f. 157r-159r.

21. ACA, Consell d'Aragó, lligall 588, 39/20; amb una còpia a: ARV, Reial Cancelleria, 592, f. 157r-159r.

22. CASEY, «Bandos y bandidos... », 410-411.

23. Utilitzem *antivirregnal* en el mateix sentit que podríem dir *anti-Montalto*, atès que no anaven en contra de la institució virregnal, sinó contra qui era el virrei en aquell moment.

24. De manera que, en aquell moment, el rei considerarà que la conducta de la marquesa no havia estat l'apropiada, però de tota manera ordenà a ambdues parts que es comportaren per tal de no agreujar la situació. En tot cas, aquest context d'enfrontament obert no va anar a més, gràcies al fet que els marquesos de Quirra van eixir rumb a Sardenya (ACA, Consell d'Aragó, lligall 588, 39/21; amb una còpia a: ARV, Reial Cancelleria, 592, f. 159r). Els estaments van culpar Montalto de la partida dels marquesos de Quirra i d'altres nobles que abandonaven la ciutat de València per por a ser maltractats pel virrei (ACA, Consell d'Aragó, lligall 582, 25/15). A aquesta acusació el Consell d'Aragó respondria sobre els marquesos de Quirra que havien abandonat el regne perquè no tenien prou hisenda a València (ACA, Consell d'Aragó, lligall 582, 25/14).

25. Entre la documentació de la persecució general de 1648 hem trobat un document que ens aporta una informació extraordinària pel que fa a l'àmbit jurídic, ja que es tracta d'una com-

cial en el capteniment de la Corona, ja que es va respondre que el càstig «se pudiera haver escusado» i que, per tant, no tindria conseqüències ni serviria com a precedent legal.²⁶ Cal afegir que, en un esborrany de la carta reial de resposta que s'havia de donar als estaments, els termes eren més rotunds, i del duc de Montalto s'hi deia que: «me ha parecido que en este caso se escedió con lo que se hiço con estos dos hombres».²⁷ De manera que la resposta final va ser molt més moderada que la que s'havia plantejat inicialment, evitant de dir que el virrei es va excedir, la qual cosa haguera significat una clara desautorització de l'*alter nos*. S'ha de tenir també en compte que la resposta no va arribar per carta directa als estaments, sinó que aquests la van rebre del virrei i, per tant, dir que el càstig es podia haver evitat era més adequat a les circumstàncies que no pas dir que s'havia excedit. En tot cas, la Corona malgrat aquesta matisada resposta va refrendar una justificació jurídica del poder del virrei per a poder actuar *ex abrupto* sense que hi haguera procés ni sentència, ja que les lleis havien de cedir enfront del bé de la *res publica*.²⁸

En relació, també, amb un tema de preeminències, trobem un nou episodi d'enfrontament, que podem considerar en certa manera com una conseqüència d'aquest primer. El comte de Carlet havia expressat en una de les reunions de familiars i clienteles de la marquesa de Quirra que no s'havia de cedir el pas al virrei ni a la virreina quan anaven en carruatge, i que ell no ho faria. Ben cert és que va complir la seua paraula, ja que el 1653, en una carta el virrei Montalto, informa al rei sobre un incident que havia tingut en eixir per la porta de Serrans quan va haver d'aturar-se per tal que passés el comte de Carlet.²⁹ Pareix que el que més va afectar Montalto no va ser haver-se d'aturar, sinó que el comte anés muntat en un carruatge tirat per sis mules, així que, poc temps després, va demanar al rei que fes una pragmàtica que regulés l'ús d'aquest tipus de carruatges, aquesta pragmàtica arribaria un any després, el 1654, quan es va prohibir a tothom excepte al virrei anar en aquest tipus de vehicles.³⁰ Certament, aquest no era un tema nou. Tal com refereix Emilio Callado, ja havia suscitat protestes abans, ja que l'ús d'aquest tipus de carruatges estava reservat al rei i al seu representant més directe en el regne, però, des del moment que l'arquebisbe Isidoro

pletíssima argumentació de la Reial Audiència sobre les irregularitats denunciades pels estaments en el cas de la marquesa de Quirra. És un document d'unes 30 pàgines i 66 capítols en el qual es combina la narració dels successos del 4 de novembre de 1652 i una extensa reflexió jurídica destinada, en una primera part, a desmuntar l'argumentació estamental i, en una segona, a justificar l'acció del virrei. En tot cas, no convé ací referir tota l'argumentació, encara que és de gran interès, però sí que convé assenyalar que un dels principals arguments de l'Audiència era que el virrei era el representant més directe del monarca en el regne i com a tal tenia tots els seus honors i preeminències, de manera que s'interpretava que el rompiment de la guarda era una ofensa cap a l'autoritat de sa majestat. ACA, Consell d'Aragó, lligall 589, 45.

26. ACA, Consell d'Aragó, lligall 588, 39/27, amb una còpia a: ARV, Real Cancelleria, 592, f. 167r-169r.

27. ACA, Consell d'Aragó, lligall 898, 7/56.

28. ACA, Consell d'Aragó, lligall 589, 45.

29. ARV, Reial Cancelleria, 590, f. 89r.

30. La pragmàtica. ARV, Reial Cancelleria, 1389, f. 103-104.

Aliaga havia començat a emprar-lo, nombrosos nobles l'havien imitat.³¹ La prohibició va provocar un intercanvi de cartes entre el que en aquell moment era arquebisbe de València, fra Pedro d'Urbina, i el rei, de les quals era puntualment informat el virrei. L'arquebisbe protestava per no poder fer ús d'un privilegi del qual havien gaudit els seus antecessors i del qual ara, degut als esforços de Montalto per reforçar la preeminència de l'*alter nos*, quedava privat.³² En tot cas, va ser l'arquebisbe qui finalment es va sortir amb la seua, atès que el rei li va concedir de manera graciosa el privilegi de poder anar amb cotxe de sis mules per haver ostentat el càrrec de virrei.³³

Aquest va ser, per tant, un conflicte de preeminències en què conflueixen diversos factors: en primer lloc, el desig de l'aristocràcia per manifestar i exhibir la seua posició al capdavant de la societat, un fet que xocava en moltes ocasions amb la Corona i la defensa de les seues regalies. Tal com volien fer els nobles, els delegats del poder reial, en aquest cas els virreis, havien de fer gala del seu poder i mostrar-lo en públic, de manera que la defensa d'aquest tipus de privilegis era essencial per mantenir la superioritat de l'*alter nos* respecte de la resta de nobles i aristòcrates del regne, ja que aquests símbols havien de reflectir la diferència jeràrquica entre el rei –i el lloctinent, com a delegat seu– i els seus vassalls.

A pesar dels esforços de Montalto per reforçar l'autoritat de la Corona i del virrei, la seua tasca no va ser fàcil: l'estament militar al final de la contesa catalana es va fer fort en la seua oposició als serveis extraordinaris per a la guerra de Catalunya, forjant una oposició com no s'havia vist en la dècada anterior. El context havia canviat, el perill en les fronteres del regne era llunyà, la qual cosa permetia als estaments, i especialment al militar,³⁴ presentar la negativa a les demandes d'homes i diners.³⁵ Fins a feia ben poc, la Corona i els estaments havien compartit un interès comú a fer front a les tropes catalanes, ja que la defensa de la monarquia s'havia convertit en la defensa del regne, i, per tant, acudir en ajuda del monarca significa-

31. E. CALLADO, «Seis mulas para fray Pedro de Urbina. Un conflicto de preeminencias entre el arzobispo de Valencia y la corona en el siglo XVII», *Estudis. Revista de Historia Moderna* 29, 2003, 180-181.

32. ARV, Reial Cancelleria, 590, f. 96-103. La proposta de limitar el nombre de mules ja havia estat feta pel comte d'Oropesa arran del fet que l'arquebisbe Aliaga es passejava per la ciutat amb un cotxe tirat per sis mules i amb el cotxe sense cobrir, privilegis que a la pragmàtica es van limitar només al virrei. Sabem també que Urbina no va ser l'únic a protestar; sí que va ser dels que ho feu amb més força, però cal dir que també el duc de Gandia ho va fer. Aquest, òbviament, no va ser un succés de l'entitat de l'anterior, i la situació de conflicte obert no va ser la mateixa, però sí que ens dona informació de l'oposició que despertaven algunes de les mesures empreses per Montalto, no sols amb els nobles, sinó també amb l'arquebisbe, que no oblidem que havia exercit com a virrei fins no feia molt.

33. CALLADO, «Seis mulas...», 189-190.

34. Encara que teòricament l'estament eclesiaàstic tenia la preeminència, es deixava prendre les decisions en primer lloc a l'estament militar, que *de facto* portava la major part del pes de la tasca política. Aquest fet potser puga explicar-se pel privilegi d'aquest estament de prendre les decisions *nemine discrepante*, la qual cosa dificultava i feia molt més lent el procés.

35. Sobre aquest assumpte es pot consultar GUIA, «Los Estamentos...».

va, per als membres de les elits, defensar el seu mode de vida, els seus interessos i els seus privilegis. Però una vegada rendida Barcelona, aquest esperit de col·laboració s'anava dissipant en la mesura que els interessos de facció i d'estament ja no coincidien amb els d'una monarquia que volia esdevenir cada vegada més absoluta.

Com indica Lluís Guà, a pesar de les negatives estamentals a nous serveis, durant el virregnat de l'arquebisbe Urbina s'havia aconseguit que la Junta del Servei, que administrava el donatiu aprovat en les Corts de 1645,³⁶ accedís a concedir diverses pròrrogues. Aquest mecanisme va continuar alguns mesos ja durant la lloctinència de Montalto, però finalment l'oposició estamental va obligar que es llicenciés el terç, la qual cosa va obligar la Corona a negociar un nou servei que xocà amb la negativa dels estaments.³⁷

Ben prompte es van definir dues postures irreconciliables dins de l'estament militar: la dels que estaven a favor d'aprovar el servei i després suplicar al rei les seues demandes; i la dels que es negaven a negociar cap donatiu si el rei no accedia a les seues peticions.³⁸ Cal recordar que, a València, l'estament militar contava amb el privilegi del *nemine discrepante*, de manera que la presa de decisions de l'estament solia dilatar-se i en casos com aquests, en què les posicions eren tan oposades, era molt difícil que s'hi arribés a un acord. Davant d'aquesta situació, Montalto hagué de posar en marxa una sèrie de mecanismes per a vèncer l'oposició als serveis dins de l'estament, de manera que el mateix any 1653 va enviar diversos informes en què s'acusava alguns personatges com a principals responsables de la negativa de l'estament militar a concedir el donatiu.

En un primer moment, va demanar que s'enviaren cartes des de la cort per a pressionar als principals opositors, però aquestes primeres insistències no van tenir èxit, ja que, quan després de negociar amb les ciutats es tornà a consultar als estaments, la negativa va persistir. Quan a mitjans d'agost de 1653 es va tornar a debatre sobre el servei en l'estament militar, Cristóbal Çanoguera va exclamar que: «el mayor servicio que se podía hacer a su majestad era pedirle que sacase de aquí a los ministros que eran los verdaderos franceses y catalanes que con sus injusticias rompían los privilegios y los fueros». Açò va escandalitzar Montalto, perquè era «este el camino por donde se han introducido las rebeliones de los reynos, pues el primer furor se disfraza siempre tomando el nombre contra el mal

36. És conegut que les Corts de 1645 van suposar una fita en la dinàmica de relació entre el rei i el regne, atès que per primera vegada els braços reunits en Corts van accedir a oferir un servei en homes armats i pagats. Així, doncs, es va concedir un servei de 1.200 homes durant sis anys destinats a la defensa de la plaça de Tortosa, per ser antemural del regne. GUIA, *Cortes...*, *passim*.

37. GUIA, «Los Estamentos...», 131-132.

38. Entre les demandes dels estaments, a més de la convocatòria de Corts, hi havia el fet que el rei ordenés a Montalto acomplir el protocol que havia de fer amb els estaments. Respecte a açò, Guà indica que el senyor de Gilet «decía claramente que no quería soluciones de compromiso o actitudes oportunistas del virrey, "sinó que ha de venir de su majestad, estableciendo ley [...] y que este había de ser el primer passo para haver de tratar el servicio" ». GUIA, «Los Estamentos...», 135-136.

gobierno». En conseqüència, el virrei recomanava el càstig d'aquells que havien pronunciat aquestes paraules, ja que referia els mals que seguirien de la «templanza y dissimulo, pues el ver impunes estos delictos que con tal tema han contradicho el servicio de vuestra magestad los arrojará oy a extender su furor hasta el mismo throno de vuestra magestad», de manera que s'hi havia d'aplicar «el rigor y el castigo que enfrene las osadías y ataje los ejemplares».³⁹

Uns dies més tard, el 2 de setembre, atenent les recomanacions del virrei, el Consell d'Aragó considerava que només convindria traure del regne de València el comte del Real i Cristóbal Çanoguera. Sabem que a 24 de setembre ja s'havia notificat a tots dos que havien d'abandonar la ciutat. El comte del Real va ser cridat a la cort per a exercir el seu ofici de majordom major de la reina, però se li va ordenar esperar a Ocaña. Allí en diverses ocasions va escriure al Consell d'Aragó per tal d'acudir a la cort i tindre audiència amb el rei;⁴⁰ finalment, se li va permetre tornar a les seues terres per passar el Nadal. D'altra banda, Cristóbal Çanoguera va ser enviat a Cullera per a exercir el seu càrrec d'alcaid del castell, però degut a la insalubritat del clima va caure malalt i, encara que se li va permetre tornar a les seues terres d'Alcàsser, la seua salut no li va permetre de fer-ho i va morir durant el seu exili.⁴¹

A més, en aquest mateix context, van expulsar els germans Francesc i Jeroni Ferrer, si bé és cert que, aparentment, el fet detonant de l'expulsió té més a veure amb qüestions de respecte a la figura del virrei que amb el seu paper dins dels estaments. En carta de 14 d'agost de 1653, el virrei explica que el canonge Francesc Ferrer quan va tornar a València –després d'haver exercit de síndic a la cort– no va anar a veure'l immediatament, sinó que ho va fer passats dos dies. Encara més, el dia 11 Francesc s'havia disfressat per entrar en secret a la ciutat i s'havia reunit amb alguns dels opositors al servei. En aquesta reunió es va decidir que es fera una gran rebuda al canonge, de manera que l'endemà, dia 12, Francesc Ferrer va accedir oficialment a la ciutat fent una entrada espectacular escortat per 53 cavallers i més de 25 carruatges. Així, acompanyat de la comitiva, va anar a visitar a l'arquebisbe, al cabildo i a la Junta de Servei, però no va acudir a veure a Montalto fins al dia següent i completament sol.⁴² La qual cosa va ser interpre-

39. ACA, Consell d'Aragó, lligall 580, 44/1. Tenim notícies que ja feia setmanes que Montalto havia recomanat traure de València alguns cavallers, ja que el 8 d'agost el Consell d'Aragó redactava una consulta a partir d'una carta enviada pel virrei el 22 de juliol. ACA, Consell d'Aragó, lligall 580, 45/3.

40. En consulta de 3 d'octubre, el Consell d'Aragó estava d'acord a negar la recepció del comte del Real (ACA, Consell d'Aragó, 580, 45/4). Un més mes tard, el 18 de novembre, el Consell recomanava que se'l deixés veure al rei, com a mesura de gràcia, sense debatre si era o no era mereixedor de ser rebut (ACA, Consell d'Aragó, 580, 45/5). Així mateix es va negar la recepció del seu fill, Ximen Pérez de Calatayud, gentilhome de cambra del rei, que, quan se li va dir que no seria rebut a causa de la seua oposició al servei, va respondre que ell i son pare no tenien culpa, que només havien dit que estaven d'acord amb la majoria de l'estament.

41. ACA, Consell d'Aragó, 580, 45/32.

42. ACA, Consell d'Aragó, 580, 45/12.

tada per Lluís Guia com un fet «directamente encaminado a desacreditar al virrey y negarle su autoridad sobre los Estamentos».⁴³

Encara que el lloctinent va rebre a Francesc Ferrer amb el protocol que s'havia de fer quan un síndic tornava a la ciutat i amb aparent cordialitat, prompte va escriure al rei reclamant un càstig per a tots dos germans.⁴⁴ Aprofitant que Francesc va ser de nou enviat a la cort per a continuar les seues gestions com a síndic se li va comunicar que restés a quatre llegües de Madrid, de manera que va ser retinut a Alcalà. Per la seua banda el seu germà Jeroni va ser cridat per mitjà del Consell d'Ordes per a eixir del regne i va ser enviat a Vallecas.⁴⁵

Una vegada s'havia actuat contra aquests nobles, l'estament militar es va negar a negociar cap servei si no es perdonava els punits. Montalto assenyalava que, encara que se n'havia tret els principals, opositors «no estamos en diferentes términos que los pasados», i continuava remarcant que l'actitud de la noblesa era desafiant, ja que no «me han hecho instancia alguna para que yo procure benignar el ánimo de vuestra magestad». També referia que el veien a ell com a culpable: «me lastimo que miren a su virrey autor de los castigos y no le allen necesario para la reintegración del propio sosiego», de manera que recomanava al rei que no perdonés els cavallers fins que els estaments no haguessin corregit la seua negativa al servei.⁴⁶ Tanmateix, als dos germans Ferrer també se'ls va permetre el retorn per al Nadal de 1653.⁴⁷

Així, veiem que de nou el càstig anà precedit d'un incident de tipus protocol·lari sobre el qual influeix un escenari polític molt més complex, atès que aquests fets van servir com a detonant per a punir alguns dels que Montalto creia que eren els principals responsables de l'oposició a concedir el servei. No es pot veure, doncs, aquest fet com un conflicte només de tipus protocol·lari, sinó polític, ja que mitjançant aquests desterraments el virrei intentava vèncer els vincles de solidaritat que feien forta la posició de l'estament. Es tractava de fer una demostració de força i de poder, per tal d'infondre temor i, d'aquesta manera, aconseguir que les demandes de la Corona foren satisfetes, intentant, mitjançant aquest tipus de pressions, que, els serveis que *a priori* eren de tipus extraordinari i voluntari esdevingueren ara permanents i obligatoris.

43. GUIA, «Los Estamentos...», 143.

44. Montalto al rei, el 14 d'agost de 1653. ACA, Consell d'Aragó, lligall 580, 45/12.

45. Cal assenyalat que el comte d'Albatera va emetre vots contraris als de la resta del Consell d'Aragó i argumentava que Francesc Ferrer tenia dues ordres contràries, la de parlar amb el cabildo i la de visitar el virrei, i que, a més, no hi havia cap llei que prohibís entrar acompanyat ni tampoc anar a veure a l'arquebisbe. Per això considerava que amb la prohibició d'entrar en la cort n'hi havia prou, i no era necessari haver-li manat restar a quatre llegües, sinó que li podien haver dit que tornés a València (ACA, Consell d'Aragó, 580, 45/20). En carta de 29 de setembre de 1653, Montalto referia el seu descontent perquè la carta del president del Consell d'Ordes s'havia enviat per mitjà d'un regent de l'Audiència i no a través de la seua persona de forma que no havia pogut comprovar que el seu contingut era l'adequat (ACA, Consell d'Aragó, lligall 580, 45/2).

46. ACA, Consell d'Aragó, lligall 580, 45/5.

47. ACA, Consell d'Aragó, lligall 580, 45/6.

Degut de nou a motius de protocol es va produir un altre incident amb destacats membres de la noblesa. En una carta de 23 de juliol de 1655, el duc de Montalto escrivia al rei per a comunicar-li que havia empresonat el marquès de Benavites⁴⁸ i el seu oncle, don Joan Bellví, el qual ja havia estat present a les juntes de familiars dels marquesos de Quirra. El virrei argumentava que aquests dos personatges no havien complert amb l'obligació que tenien els nobles de visitar el virrei quan entraven i eixien del regne. Exposava que aquesta no era la primera afronta que sofria per part d'aquests personatges, ja que havien estat constants des que s'havia capturat un criat del marquès portant una arma prohibida. Així que, degut a la gravetat del cas i la publicitat que hi va assolir es va consultar amb la sala criminal de la Reial Audiència i, finalment,⁴⁹ es va decidir procedir per la potestat econòmica i enviar-lo al castell de Xàtiva.⁵⁰

Com a conseqüència d'aquest empresonament es van convocar juntes de familiars en les quals es va consultar com s'havia d'actuar davant d'aquella agressió. Pareix ser que els dos primers a parlar foren l'almirall d'Aragó, del qual parlarem més avant, i el comte d'Olocau, que van votar sobre l'obligació d'anar a visitar el virrei a comunicar-li que era «de gran reparo quererles imponer esta servidumbre y esclavitud», i, per tant, havien d'enviar un home a la cort per tal que demanés explicacions. Així, amb un gran suport de tots els congregats, en aquella reunió es va decidir que s'havia de convocar la Junta de l'Estament Militar, la qual es va reunir el dia 26 i, donat que «llegaron al duque repetidas noticias de que había de suceder en el Estamento un gran escándalo si se contradecía lo que estos deseavan», es va ordenar al comte de Cervelló que ni ell ni els seus parcials s'hi oposessin.⁵¹ Així l'estament va decidir que no es tractaria cap altre tema fins que no es

48. La documentació ens diu que el marquès de Benavites tenia 15 anys en el moment que va ser empresonat, de manera que molt possiblement fos ell mateix el que va portar a terme vint anys després l'ambaixada que va ser analitzada per Rafael Benítez. R. BENÍTEZ, «La representación del Reino de Valencia fuera de Cortes: la embajada del marqués de Benavites y las armas del Reino», en *Saitabi* 60-61, 2010-2011, 303-325.

49. Refereix el virrei que abans s'havia sospesat si fer-hi només una advertència, però es va considerar que el cas era massa greu, i que també es plantejà d'obrir un procés, però que donada la condició de cavaller de Sant Joan de don Joan Bellví es va considerar millor i més eficaç fer ús de la potestat econòmica. També referia com a precedent que a Mallorca el virrei havia empresonat un emissari enviat a la cort per no haver-lo visitat a la tornada. ARV, Reial Cancelleria, 590, f. 164r-167r.

50. En aquesta carta també es fa una detallada explicació de per què es va elegir el castell de Xàtiva i no un altre lloc dins de la ciutat de València. Principalment, argumenta el virrei per motius de seguretat, proximitat a la ciutat i comoditat per als reus. ARV, Reial Cancelleria, 590, f. 164r-167r.

51. Gerardo de Cervelló era l'home del virrei dins de l'estament militar i solia defensar una posició favorable a la Corona, la qual cosa el va beneficiar en la seua cursa per ascendir socialment, un fet que contrasta notablement amb la postura de son pare, que va ser el principal opositor a la concessió del servei a les Corts de 1626. A. FELIPO, «La ascensión social de los Cervelló. De barones de Oropesa a condes de Cervelló y grandes de España», *Estudis. Revista de Historia Moderna* 28, 2002, 245-255.

declarés el fet com a cas inopinat⁵² o es decidís exposar-lo com a contrafur,⁵³ i si cap de les dues opcions no eren admeses s'enviaria un ambaixador a costa dels particulars. El virrei explicava que aquestes deliberacions s'havien portat a terme sota coacció, ja que es temia que l'almirall d'Aragó pogués recórrer a la violència, perquè «mientras durava el Estamento estuvo el Almirante con grueso [de hombres] de seguir en la casa de la conversación allí cerca, afectando en intrínseco y extrínseco».⁵⁴ No sabem ben bé com es van portar a terme aquestes deliberacions, però sabem que finalment el senyor de Gilet, que ja estava en la cort, va ser nomenat ambaixador del regne, representant la Junta de Contrafurs.⁵⁵

Així, doncs, va ser aquest el detonant que finalment es produí l'ambaixada del senyor de Gilet, que va ser aprofitada per a denunciar molts dels greuges de la dècada anterior. D'aquesta manera, aquests casos en aparença anecdòtics van ser els que finalment van provocar l'esclafit d'una protesta estamental que havia esperat durant molt de temps que arribés el moment propici, que va arribar el 1655, degut tant a la ja anomenada desaparició del perill exterior com al recurs constant de la Corona i els seus ministres a la potestat econòmica, és a dir, a la punició dels individus problemàtics o desafeccionats sense fer cap tipus de procés previ. Un recurs estretament relacionat amb l'ús cada vegada més creixent de la *potestas absoluta* i l'augment de l'autoritarisme regi.⁵⁶

Tot seguint la narració dels esdeveniments, el Consell d'Aragó, davant de les notícies que arribaven des de València, va considerar que la millor opció era donar l'ordre de posar els reus en llibertat de forma immediata. Tanmateix, una vegada estava redactada la consulta, es va rebre una carta del virrei de 31 de juliol que va obligar a redactar-ne una segona. En aquesta missiva, el virrei referia que els elets

52. Per als casos inopinats, és a dir, sobre aquells assumptes que no estaven legislatos o que eren nous i dels quals no es tenia precedent es tramitava ambaixada a la cort perquè el rei resolguera. En el fur 138 de les Corts de 1585 s'estipulava el mètode a seguir per a declarar els casos inopinats. Primer, havia de ser aprovat per una reunió d'almenys 25 membres de l'estament militar –s'entén que per *nemine discrepante*– i, després, havia de ser acceptat per unanimitat per una comissió mixta d'elets dels estaments i diputats. E. SALVADOR, *Cortes Valencianas del Reinado de Felipe II*, València, Publicacions del Departament d'Història Moderna U. de València, 1973, 114.

53. A les Corts de 1645 es va modificar substancialment la manera en què es presentaven els contrafurs –és a dir, els furs 14 i 29–, es va crear i reglamentar una Junta de Contrafurs composta per 18 membres (6 per estament), que funcionaria des d'aquest moment fins a l'abolició del regim foral. GUIA, *Cortes...*, 213-219.

54. Sobre açò, el Consell d'Aragó escrivia: «Que llegaron al duque repetidas noticias de que había de suceder en el Estamento un grave escandalo si se contradecía lo que estos cavalleros deseavan, por lo qual hubo de dar orden el conde de Cervellón para que él y los que estaban de parte de la razón cediesen escusanso el lance que podía seguirse». ACA, Consell d'Aragó, lligall 591, 10/2.

55. El 12 de setembre de 1655, juntament amb el memorial de protesta per l'empresonament de Benavites i Joan Bellví, va entregar la seua carta de nomenament. La carta a: ACA, Consell d'Aragó, lligall 588, 39/31.

56. Sobre l'ús de la potestat econòmica en aquest període es pot consultar FUERTES, «L'ambaixada...», *passim*.

del regne havien acudit a la seva presència i indicava que l'empresonament del marquès i del seu oncle era un cas inopinat, i que si el virrei no hi donava remei en deu dies acudirien al monarca per suplicar-li la seva intervenció. Les tres sales de l'Audiència van deliberar la qüestió, van dictaminar que no procedia demanar cas inopinat i van escriure al rei per reclamar-li que manés allò que jutgés més convenient. A més, referia el virrei que la seua intenció havia estat la d'empresonar aquests personatges no més de cinc o sis dies, «pues solo se encaminaban las demostraciones a no dejar tolerado este error», però tenint en compte les novetats del cas i que els representants del regne havien «dejado entender que solo admitirán esta gracia inmediatamente de la real mano de vuestra magestad». El virrei sol·licitava que s'obligués el marquès i Juan Bellví a visitar-lo només ser alliberats,⁵⁷ cosa que es va ordenar en carta de 6 d'agost.⁵⁸

Finalment, el setembre de 1655 amb l'ambaixada del senyor de Gilet va arribar la protesta al monarca. El senyor de Gilet va entregar un memorial en què es demanava que es fes justícia i es restituís l'honor del marquès i de Joan Bellví. En aquest document, els estaments assenyalaven com a principal causa del problema el tarannà autoritari del duc de Montalto que «bivamente se ha empeñado en desfavorecer la nobleça», ja que des que va accedir al seu càrrec «ha mostrado desear introducir la soberanía de los que lo son en Italia, y no es conveniente del servicio de vuestra magestad variar formas en los gobiernos». D'altra banda, referien que no hi havia cap fur ni privilegi que obligués la noblesa valenciana a donar compte

57. El virrei havia demanat que la resposta fos clara i comprensible. A més assenyalava l'existència de «particulares motivos que ay para que se haga este obsequio a quien representa la real persona de vuestra magestad y que no es perjuicio y servidumbre a la nobleça como ellos dicen sino ser mayor estimación». De manera que el Consell d'Aragó recomanava que «en la orden que huviere de dar al gobernador de Xàtiva para poner en libertad al marquès y a su tío se diga que les advierta que vaian a visitar al virrei en llegando a Valencia porque esta es la real voluntad de vuestra magestad y no es esto decidir el punto principal de si le han de visitar o no quando salen o entran en el Reyno, ni aprobar la prisión que mandó hacer, sino prevenirlos del obsequio que deven prestar quando salen de la cárcel que es una acción debida y tan acostumbrada de todos los cavalleros de aquel Reino en este caso que el omitirlo o dejarlo a su voluntad sería darles demasiado arbitrio contra la auctoridad y decoro que siempre se han guardado a la representación de vuestra magestad». ACA, Consell d'Aragó, lligall 591, 10/1.

58. ARV, Reial Cancelleria, 590, f. 167r-167v. Aquesta resposta va ser fruit d'un enconat debat dins del Consell d'Aragó, atès que la majoria del Consell recomanava que en l'ordre que s'anava a enviar al governador de Xàtiva per tal que alliberés els reus s'hi incloguera l'obligació que anaren a visitar el virrei. I esclarien que açò no era resoldre l'assumpte principal de l'obligació o no d'anar a visitar el virrei quan s'entrava o eixia del regne, ni tampoc aprovar les mesures del virrei, sinó prevenir-los que «es una acción debida y acostumbrada». Per la seua banda, els comtes de Robres i Albatera consideraven que no era convenient fer cap menció sobre la visita que havien de fer el marquès de Benavites i Joan Bellví en eixir de la presó. Pel que feia a la protesta de cas inopinat i la declaració de si s'hi havia d'introduir una obligació universal de visitar el virrei no donaren una resposta en aquell moment, en espera de veure el que representaven els estaments. En tot cas, en aquell moment s'intentà donar una resposta que «ni se les apruebe su supplica por ahora, ni se les condena la que hacen». ACA, Consell d'Aragó, lligall 591, 10/1.

als virreis dels seus viatges.⁵⁹ Per això, demanaven que el cas no tingués conseqüència, perquè era pernicios que «sin haver delicto se imponga el castigo». Així que encara que el rei havia donat ordre que es posara en llibertat els reus, es manava que, a més, se'ls restituís l'honor i «procurar que se desagravie a estos cavalleros y a la demás nobleça que está ofendida».⁶⁰

En la consulta que va elevar el Consell d'Aragó i la resposta consegüent que Felip IV va donar al virrei i als estaments es comunicava que no era la intenció de sa majestat imposar cap obligació a la noblesa d'acudir a visitar el virrei en cadascun dels viatges, tanmateix havien de fer-ho per cortesia amb l'*alter nos*, ja que era el representant del rei.⁶¹ A més, en ambdues respostes, s'exposava que no era la intenció de sa majestat que s'executaren aquest tipus de càstigs ni que es contravingueren els furs.⁶²

Els estaments reiteraren la seua protesta en diverses ocasions,⁶³ però les successives respostes no els van satisfer perquè no es va reconèixer que Montalto hagués transgredit les lleis.⁶⁴ Una estratègia totalment lògica per part de la Corona, atès que reconèixer que l'*alter nos* havia vulnerat la legalitat haguera significat reconèixer que l'ús de la potestat econòmica era il·legal, i era un recurs al qual no es volia ni podia renunciar. Mitjançant aquesta ferramenta es podia actuar contra personatges clau en el món dels bàndols, contra aquells que referia Casey que es movien entre les ombres, així s'actuava contra aquells dels que era *vox populi* que estaven darrere de la criminalitat però que, degut al funcionament d'aquests vincles de dependència i solidaritat, no s'hi podia provar la seua

59. Referien els estaments que aquesta obligació no existia ni tan sols a la cort i que només es donava en el cas dels oficials reials que havien de comunicar la seua absència per a poder ser substituïts en les seues funcions.

60. Hi ha un paràgraf especialment expressiu en aquest memorial: «Esta acción executada tan ynpensadamente y con tan grande estruendo ha puesto en gran cuydado la nobleza, temiendo cada uno que está expuesto a padecer este genero de violencia por sola la voluntad del virey y que en adelante puede servir de exemplar muy noçivo y de pernicioso conseqüenzia y que sin haver delicto se imponga el castigo como lo han visto executar assi en el marqués y en su tío habiendo sido sus aççiones siempre medidas y hordenadas al mayor servicio de vuestra magestad». ACA, Consell d'Aragó, lligall 591, 13/3.

61. ACA, Consell d'Aragó, lligall 591, 13/1.

62. La resposta a Montalto de 13 d'octubre de 1655: ACA, Consell d'Aragó, lligall 589/49, i lligall 591, 10/4. La resposta als estaments de 13 d'octubre de 1655: ACA, Consell d'Aragó, lligall 589/49, i lligall 591, 10/5.

63. El 16 de novembre de 1655, el senyor de Gilet va entregar una nova carta en la qual es protestava perquè el rei no havia reparat els greuges que s'havien fet al marqués i a Joan Bellvis fent una declaració expressa, i que tampoc no s'havia donat ordre al virrei «para que no prozeda de echo ni ejecute castigos sin proceder prozesso». Sobre aquest assumpte sabem la resposta del Consell d'Aragó només per una anotació marginal en la qual es deia que en nombroses ocasions s'havia manat que no es procedís sense procés i pel que fa al marqués i el seu oncle es considerava que no hi havia res a dir més enllà de que ja estaven en llibertat. ACA, Consell d'Aragó, lligall 589/50.

64. La resolució dels contrafurs: ACA, Consell d'Aragó, lligall 588, 39/27; ARV, Reial Cancelleria, 592, f. 167r-169r.

participació. I d'altra banda, també es procedia contra aquells personatges que podien presentar algun tipus d'oposició política⁶⁵ o, simplement, contra aquells que s'enfrontaven al virrei.

Aquest empresonament tal volta fou, de tots els casos exposats, el que va tenir més impacte en la seua època, atès que es va mobilitzar un ampli sector de la noblesa, i fins i tot es van emprar els recursos legals o jurídics del regne per a protestar pel cas, enviant un ambaixador a la cort, la qual cosa no fa més que posar en relleu el malestar d'una noblesa que se sentia greument ofesa per un virrei que estava intentant modificar les relacions entre les elits i l'*alter nos*, introduint novetats com l'obligació d'anar a visitar el virrei en entrar i eixir del regne. Aquests fets obligaven que des de la cort s'actués d'una manera bastant neutral, donant una resposta que calmés els ànims dels nobles –dient que aquesta actuació no serviria de precedent–, però que a la vegada no descredités Montalto ni comprometés l'acció futura dels virreis, la qual cosa feien en no reconèixer cap transgressió dels furs per part del virrei.

L'últim cas que exposarem està estretament relacionat amb l'anterior, ja que tracta de l'enfrontament entre Montalto i l'almirall d'Aragó, que finalment va acabar amb l'eixida d'aquest últim del regne. Com ja hem dit, en les reunions que van tindre lloc amb posterioritat a l'empresonament del marquès de Benavites l'almirall va exercir un paper clau amb la seua influència.

Francesc Cardona i Ligne, almirall d'Aragó i cinqué marquès de Guadalest, era un dels grans nobles valencians de l'època i, juntament amb el duc de Gandia, eren, com refereix James Casey, els dos únics que encara residien al regne, mentre que la resta dels grans títols havien marxat a la cort.⁶⁶ És ben coneguda la seua influència dins de la noblesa valenciana i va ser durant tota la seua vida un personatge clau dins del món de les parcialitats; com indica Lluís Guia, la documentació parla de l'existència d'un bàndol de l'almirall, un fet indicatiu del seu pes dins de la noblesa valenciana i del món de les parcialitats. Aquesta força dins dels estaments va ser emprada per la Corona el 1642 quan el feu servir d'intermediari perquè s'aprovés el servei i també quan va ser anomenat tractador de sa majestat durant les Corts de 1645. Però, el 1655 la seua influència i connexió amb les parcialitats van ser els principals arguments que Montalto va emprar per a tractar d'expulsar-lo del regne.⁶⁷ Això ens mostra l'actitud flexible de la monarquia davant de les parcialitats, utilitzant la influència de l'almirall quan era útil per als seus objectius, però

65. Altres exemples d'aquests tipus de procediments són els ja anomenats de Cristòfol Çanoguera i el comte del Real. Així mateix, el cas més greu d'utilització de la potestat econòmica per motius polítics va ser la decapitació de Tomàs Anglesola durant la persecució general de 1648 acusat de «caveça de vandos, perturbador de la paz, comercio y quietud pública» (ACA, Consell d'Aragó, lligall 589, 38). Es pot llegir més sobre aquesta persecució general a: GUIA, «Dissidència política...», *passim*.

66. CASEY, «El regne de València...», 126.

67. L. GUIA, «Dona, honor i bandolerisme: els "desordres" de l'almirall d'Aragó en la València del segle XVII», *Estudis. Revista de Història Moderna* 28, 2002, 287-316. També es pot consultar sobre aquest personatge CATALÁ, «Consideraciones...», 155-172.

punint-lo després pel perill que podia plantejar quan els interessos d'ambdues parts, la Corona i la noblesa, ja no convergien.

Per la seua influència, l'almirall va ser la veu principal dins de les reunions dels familiars del marquès de Benavites. Va ser ell qui considerant l'actuació virregnal intolerable va recomanar que la noblesa o els estaments enviaren una persona a la cort per a presentar el cas a sa majestat, encara que no s'oferia ell «por estar en desgràcia del rey». ⁶⁸ De la mateixa manera va influir notablement dins de l'estament militar, al qual l'almirall no podia assistir, perquè era cavaller d'Alcàntara, però sí que va acudir-hi el seu fill don Felip, que, com refereix el virrei Montalto, es va convertir en el cap de la facció que defenia la tramitació d'una ambaixada, introduint en la Junta «violencias e inconvenientes summos [...] Extendiéndose a querer disponer despóticamente de los dictámenes en las materias públicas, y hazer campo de batalla la sala de los Estamentos». Això va obligar el virrei i els seus partidaris a cedir per a evitar desordres majors, ja que, com Montalto assenyalà, molts cediren «pareciéndoles menor daño qualquier inconveniente en lo público que exponer la vida a un caravinaço». El paper de l'almirall no acabaria en l'estament militar, atès que les seues gestions com a elet de l'estament eclesiàstic van resultar fonamentals perquè, finalment, es tramités l'ambaixada del senyor de Gilet. ⁶⁹

Aquests actes no agradaren gens al virrei, el qual va enviar diversos informes perquè es tragués l'almirall del regne. Un d'ells era especialment eloqüent: referia que a València res no es feia sense el consentiment de l'almirall, tant que influïa en l'elecció dels oficis i en l'administració de justícia, unes expressions que no fan més que ressaltar el paper d'aquest personatge com a cap de bàndol que estenia, mitjançant les seues xarxes de familiars i deutors, la seua influència a tots els àmbits de la societat valenciana. De manera que, davant de qualsevol necessitat o qüestió, la gent havia d'acudir a ell per a obtenir-ne satisfacció, ja que en tot interferia amb amenaces «unas disimuladas y otras manifiestas». ⁷⁰ Els seus comportaments reflecteixen perfectament allò que Casey va qualificar com a pràctiques mafioses. ⁷¹

En opinió del virrei, l'única solució era treure a l'almirall fora del regne de València, lluny del seu àmbit d'influència i de les parcialitats del regne. Un altre in-

68. L'almirall ja havia estat tret del regne degut a la persecució general del bandolerisme de 1648, encara que el 1652 es va permetre que hi tornés, però ja havia perdut el favor reial del qual havia gaudit pocs anys abans. GUIA, «Dona, honor i bandolerisme...», 298-300.

69. El paper de l'almirall a l'hora de tramitar l'ambaixada no acabaria en l'estament militar, ja que les seues gestions com a elet de l'estament eclesiàstic van resultar fonamentals. ACA, Consell d'Aragó, 582, 25/1.

70. A més, Montalto refereix una sèrie de successos representatius de les activitats del virrei dins de València i que feien impossible que continués residint a la ciutat. Posa exemples de conflictes provocats per relacions amoroses, com la que va tindre amb Paula Verger, o una ofensa que va fer a una noia dintre de l'església del Carme. A tot això s'hi afegeixen alguns desafiaments i altres delictes i assassinats. ACA, Consell d'Aragó, lligall 582, 25/1.

71. CASEY, «El regne de València...», 246-247. Si Casey qualifica els bàndols valencians com a màfia, sens dubte l'almirall d'Aragó n'era un dels «capos».

forme de Montalto plantejava la situació pràcticament com un ultimàtum, en el qual el rei havia de triar entre la pau i la justícia⁷² o la permanència de l'almirall dins del regne, atès que «su posición, la trabaçón con parcialidades antiguas, de parcialidades cuio aparato permanece, el dominio en que se ha introducido son circunstancias que arrastra tras sí enteramente el sosiego de toda la república». Plantejava també que els ministres de justícia no hi actuaven per por a morir, i afegia una frase molt expressiva: «Pierde vuestra magestad a Valencia por no sacar de Valencia al Almirante de Aragón». Per a finalitzar la missiva, el virrei amenaçava fins i tot a marxar si no s'acomplien les seues demandes, i indicava que «ni en otra forma hallo fructuosa ni posible mi asistencia en estos cargos».⁷³

Assabentat i conscient d'aquests informes, l'almirall d'Aragó el 10 d'agost va escriure al vicescancerler Crespí de Valldaura, sabedor del seu pes en la presa de decisions. En aquesta missiva, l'almirall contradeia en tot la versió de Montalto, qualificant les notícies enviades pel virrei d'«informes siniestros» que «quieren y no sé por qué desacreditarme». Prosseguia argumentant que a cap altre virrei li havia prestat tantes atencions i «ninguno me ha hecho menos merced».⁷⁴ A més, assenyalava com a possible motiu de l'enfrontament el fet que el germà de l'almirall hagués matat en duel l'oncle del virrei, però hi afegia com a motiu més principal la dificultat d'establir amistat amb Montalto, ja que, per a fer-ho, calia enfrontar-se als seus enemics, la qual cosa no era convenient si es vivia a València, ja que «no se ha de perder a sus deudos y amigos, sino vivir con todos».⁷⁵

En tot cas, pareix que la protesta de l'almirall no va servir de gaire, ja que davant de la difícil situació que plantejava Montalto el rei, assessorat pel Consell d'Aragó, va decidir desactivar l'actuació de l'almirall i treure'l del regne, cridant-lo a Castella per mitjà del president del Consell d'Ordes. Aquesta decisió no va ser fàcil, encara que la majoria del Consell ho recomanava i que, finalment, es va portar a terme. Així, doncs, es va decidir treure del regne l'almirall fent-lo aturar a 20 llegües de la cort. Per la seua banda, els comtes de Robres i Albatera hi van emetre vots particulars. El de Robres, defenia que s'havia d'actuar amb compte perquè l'almirall tenia nombrosos seguidors i, per tant, se n'havien de fer noves

72. ACA, Consell d'Aragó, lligall 582, 25/3.

73. Escrigué Montalto sobre la necessitat de traure a l'almirall del regne: «solo me será lícito, señor, insistir en los preçisos medios y disposiciones para el mismo servicio de vuestra magestad en que tengo derecho por buen vasallo, criado y ministro de vuestra magestad, ni en otra forma hallo fructuosa ni posible mi asistencia en estos cargos». ACA, Consell d'Aragó, lligall 582, 25/3.

74. «En cuanto al obsequio del señor duque de Montalto prometo que estoy fuera de mi de ver las cosas que me suceden pues cuando me he desvelado en atenciones las veo malogradas todas. Con ningún virrey he tenido tanta atención y ninguno me ha hecho menos merced, le he bisitado en todas las ocasiones de jornadas aunque fuese a la aldea y de vuelta primero pasaba por el Real que por mi casa». Continuava l'almirall assenyalant que en ocasions havia esperat tot el dia a ser rebut per Montalto i que se n'havia anat sense que sortís. També indicava que no havia rebut la seua enhorabona quan el seu fill s'havia cassat, però que «esto lo he dissimulado y no me he quejado». ACA, Consell d'Aragó, lligall 582, 25/2.

75. «No puede ser otra la causa que fray Christobal, mi hermano (que Dios haya) mató en desafio en Sicilia a un hermano de su padre». ACA, Consell d'Aragó, lligall 582, 25/2.

consultes al virrei i a l'Audiència. D'altra banda, Albaterra defenia que s'havia de sentir a l'almirall encara que fora extrajudicialment.⁷⁶ Cal dir que els dos vots particulars van ser emesos pels dos consellers de capa i espasa, que tenien una doble fidelitat, per una banda, a la Corona, a la qual devien el seu lloc preeminent, però, per altra banda, no deixaven de ser nobles i defenien els seus interessos com a tals, i, per descomptat, es veien inserits dins d'aquests vincles familiars i de solidaritat del món nobiliari.

Pareix ser que l'almirall d'Aragó no es va donar per entès de l'ordre d'abandonar el regne, i que fins i tot es vanagloriava de no fer-ho, la qual cosa va obligar el virrei a tornar a escriure a la cort perquè s'executés la decisió.⁷⁷ En conèixer el manament que s'havia fet a l'almirall perquè abandonés València, els estaments van decidir activar el procediment de la protesta. Així van exposar la seua «singular desconsolació y pena» i demanaven que s'oís a l'almirall abans d'executar qualsevol càstig,⁷⁸ a més van traslladar la seua sospita que les mesures preses contra l'almirall fossin degudes al desig de venjança del virrei. Les seues sospites estaven basades en la implicació personal de l'almirall en la protesta a les mesures preses contra el marquès de Benavites, càstig provat que es posava en relació amb altres càstigs que Montalto havia aplicat a la noblesa. Per això, demanaven al rei que ordenés al virrei l'observació dels furs i que no actués sense procés ni coneixement de causa, i en tot cas reclamaven que s'empresonés l'almirall dins de la ciutat de València i que se li obrís procés i fos jutjat i condemnat segons la gravetat dels seus delictes.⁷⁹

Sobre aquests memorials es va consultar al Consell d'Aragó, que no hi va trobar cap irregularitat en el fet que un cavaller d'hàbit fos cridat pel Consell d'Ordes,⁸⁰ la qual cosa va obligar l'almirall a marxar cap a Castella i, després de diferents consultes i deliberacions, va acabar sent enviat a Ocaña.⁸¹ Cal dir que el Consell va considerar que els estaments havien denunciat les accions contra l'almirall com a contrafur, quan realment no ho havien fet: només havien fet una protesta ordinària.

76. Consulta al Consell d'Aragó el 16 de setembre de 1655. ACA, Consell d'Aragó, lligall 582, 25/5.

77. En consulta del Consell d'Aragó de 12 d'octubre de 1655 s'exposava que l'almirall, com que no havia rebut l'ordre directament del rei anava dient que fent ús dels seus contactes no hauria d'eixir del regne. Finalment, el rei va decidir que es tornés a fer el manament que sortís del regne per mitjà del Consell d'Ordes. ACA, Consell d'Aragó, lligall 582, 25/7.

78. ACA, Consell d'Aragó, lligall 582, 25/10.

79. ACA, Consell d'Aragó, lligall 582, 25/15.

80. Aquesta recomanació va ser la que finalment va seguir Felip IV. ACA, Consell d'Aragó, lligall 582, 25/14.

81. L'almirall en diverses cartes va demanar ser enviat a Murcia, Toledo o Saragossa, ja que a Osma, on va ser enviat inicialment, no podia ser hostejat pel bisbe. No obstant això, aquestes ciutats van ser rebutjades, ja que en cadascuna d'elles hi havia circumstàncies que no permetien la seua estança, les principals, la vinculació de l'almirall amb les parcialitats d'aquestes ciutats (ACA, Consell d'Aragó, lligall 582, 25/17.) Finalment, el rei li va deixar elegir entre Ocaña o Guadalajara com a lloc de residència (ACA, Consell d'Aragó, lligall 582, 25/20.); sabem que es va assentar a Ocaña (ACA, Consell d'Aragó, lligall 582, 25/22.).

En aquest darrer episodi trobem de nou la confluència de diferents factors, el rancor personal entre Montalto i l'almirall, i també la influència d'aquest en les parcialitats. Certament, no està gens clar quin element pesava més en la consciència del virrei a l'hora de demanar que l'almirall fos enviat fora de València. En tot cas, l'activitat quasi mafiosa de l'almirall no era estranya en la València del segle XVII, però l'arribada d'una personalitat amb el caràcter de Montalto, disposat a mantindre a qualsevol preu la posició preeminent de la Corona i del virrei, va suposar el sorgiment de no pocs conflictes amb uns personatges que estaven acostumats a fer i desfer, i que utilitzaven la seua posició privilegiada al front de la societat per a satisfer els seus interessos personals. És cert que l'almirall ja havia tingut problemes amb altres virreis, ja que la seua activitat al front de les bandositats va provocar que en diverses ocasions els oficials reals actuaren contra ell, si no per via judicial, cosa que era impossible perquè ningú no s'atrevia a acusar a aquests caps de facció, sí que va ser punit i tret del regne en diverses ocasions sense que es fera procés. Però també és cert que en aquest cas va ser diferent, atès que, a més dels temes d'ordre públic i d'índole política, la documentació analitzada permet observar l'existència d'una enemistat i un rancor personal entre virrei i almirall.

En el curs d'aquest treball només hem exposat alguns dels enfrontaments que Montalto va tenir amb diversos nobles i personalitats, però, considerem aquesta mostra prou eloqüent per a afirmar que, tenint en compte els canvis en el context polític, l'arribada a València d'una personalitat com Montalto, amb un fort caràcter, i amb intenció de modificar la relació del regne amb la Corona i els seus representants, va accelerar l'inici d'una reacció foral i nobiliària no sols contra les mesures empreses per Montalto, sinó també contra altres esdeveniments de la dècada anterior.⁸² L'arribada d'un virrei que no dubtava a utilitzar el seu poder per a punir els seus enemics, tant personals com polítics, unida a la fi del perill de la Revolta Catalana, va impulsar a la noblesa a reaccionar i posar en marxa els mecanismes que la legislació foral permetia per a denunciar els greuges comesos pels ministres reials, la qual cosa va fer que sortiren a la llum diverses qüestions que havien quedat ocultes mentre havia durat el clima de col·laboració nascut amb la guerra de Catalunya.

Com ja va exposar Lluís Guia, el caràcter autoritari de Montalto i la seua manera d'aplicar les mesures ordenades des de la cort, amb una notable falta de mà esquerra van ser uns dels factors principals que van portar que els estaments es

82. Així, doncs, aquest treball pareix corroborar el que ja fa alguns anys Lluís Guia va assenyalat com l'inici d'una reacció foral (GUIA, «Los Estamentos...», *passim*). Una reacció que va tindre el seu punt àlgid en l'ambaixada del senyor de Gilet en la qual es van arrebregar 19 contrafurs per a denunciar-los davant de sa majestat. Si bé és cert que la resolució reial va resultar sense cap mena de dubte insuficient per a les aspiracions del regne, encara que, finalment, sí que es feren algunes concessions, el que creem més important és destacar que es posaren en marxa uns mecanismes de denúncia i defensa de les lleis que permetien, amb més o menys dificultats, establir un contacte directe amb el monarca per a denunciar els excessos dels seus ministres. M. FUERTES, «L'ambaixada...», 247-248.

negaren a concedir serveis, cosa que obligà a acudir directament a ciutats i viles per a obtenir-los.⁸³ També el seu caràcter i el tractament que aquest virrei va donar a la noblesa van ser una de les causes que posaren en marxa les ambaixades del senyor de Borriol (1654) i del baró de Gilet (1655-1656). En tot cas, cal no veure açò com un fet aïllat sinó inserir-lo dins d'una dinàmica en la qual la monarquia s'encaminava cada vegada més cap un major autoritarisme amb l'objectiu d'intentar reforçar un procés de domesticació de la noblesa, recompensant els afectes i punint els desafectes. En aquesta situació, era lògic que els estaments topessin amb l'*alter nos*, atès que era l'encarregat de bregar dia a dia amb les elits regnícoles per tal de governar el regne. Com que el virrei actuava d'ariet i de mur de contenció en les relacions entre el rei i el regne, cap a ell anaven dirigides les protestes dels estaments i en ell es delegaven les culpes del monarca.⁸⁴ Així s'estenia la idea que el mal govern era culpa dels mals ministres i la figura del rei restava salvaguardada.

Tots els fets exposats són el fruit d'una suma de factors: els vincles de la noblesa amb les parcialitats i el bandolerisme, el creixent autoritarisme que es va veure afavorit pel context de la Guerra dels Segadors i per acabar, i una vegada minvat el perill, l'aspiració estamental de retornar les relacions entre el rei i el regne a la situació anterior al conflicte català, el caràcter fort de la personalitat del duc de Montalto. Tots aquests factors creaven un camp de cultiu perfecte perquè petits i anecdòtics incidents es convertiren en autèntics conflictes que van posar en marxa els mecanismes que la legislació foral fixava per a la denúncia dels greuges. Durant el virregnat del duc de Montalto l'anècdota esdevenia categoria política.

83. GUIA, «Los Estamentos...».

84. E. SALVADOR, «Poder central y poder territorial. El virrey y las Cortes en el Reino de Valencia», *Estudis. Revista de Historia Moderna* 12, 1985-1986, 9-28. Una idea que és recordada recentment per Isabel Lorite. M. I. LORITE, *Pactismo y representación del Reino: las juntas del Estamento Militar de Valencia (1488-1598)*, tesi doctoral, València, Universitat de València, 2015, 542-549. Publicat sota el nom: *Las Juntas del estamento militar valenciano: 1488-1598*, Castelló de la Plana, Sar Alejandría ediciones, 2017.